

Archeologie Staroměstského náměstí. K problematice památkové hodnoty historického podzemí veřejného prostoru

Jan HAVRDA, Jaroslav PODLIŠKA

ANOTACE: Příspěvek shrnuje základní údaje o archeologickém poznávání vývoje podoby Staroměstského náměstí, které patří k nejvýznamnějším veřejným prostranstvím našeho hlavního města. Historické podzemí náměstí představuje dosud výrazněji nepopsanou památkovou hodnotu, která v sobě obsahuje celou řadu důležitých informací a pozůstatků týkajících se jeho vzniku, podob a proměn v průběhu několika století samotné existence. Archeologický pohled na historii náměstí je doplněn úvahami o památkovém potenciálu historického podzemí místa, možnostech jeho smysluplného odborného výzkumu, ale i způsobech preventivní památkové ochrany klíčových historických komponent.

I. Úvod

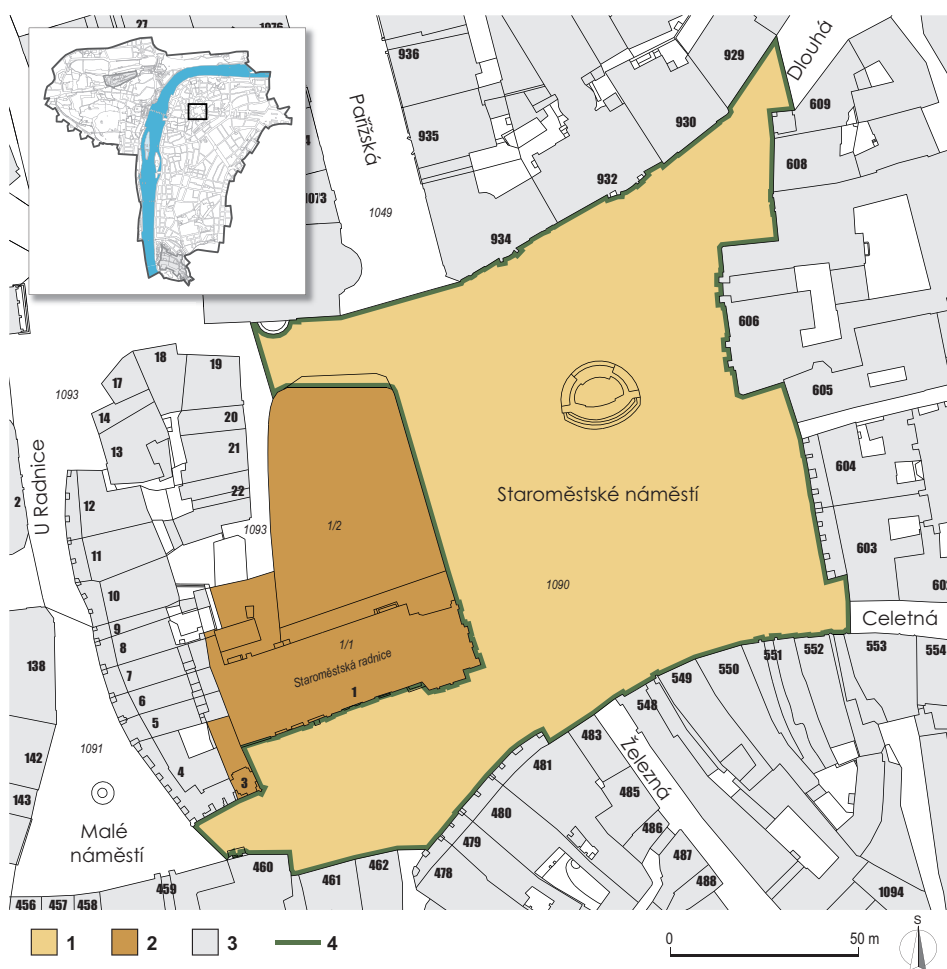
Staroměstské náměstí představuje z pohledu návštěvníků Prahy tradiční historický středobod městského centra, který je často mylně vnímán jako místo samotného počátku města Prahy (obr. 1). Byla to především archeologie, která prostřednictvím svých terénních výzkumů již v průběhu 60. let 20. století definitivně vyřešila otázku priority podhradního osídlení ve prospěch malostranského areálu.¹ Vznik staroměstského osídlení byl tak posunut o několik století dále na počátek 11. století, kdy se po etapě starších volně roztroušených pohřebišť z 9. a 10. století na ploše pražského pravobřeží začíná dynamicky vyvíjet trvalé osídlení s převahou řemeslnických a obchodních aktivit.² V průběhu dvou staletí tak byla postupně osídlena plocha tří příhodných údolních vltavských teras, a to směrem od nejnižše položené k nejvyšší.³ Impulzem pro rozšiřování staroměst-

■ Poznámky

1 BORKOVSKÝ, Ivan. Od počátků pravěkého osídlení k Praze slovanské. In JANÁČEK, Josef a kol. *Dějiny Prahy*. Praha : Nakladatelství politické literatury, s. 36. Bez ISBN.

2 ČIHÁKOVÁ, Jarmila; DRAGOUN, Zdeněk; PODLIŠKA, Jaroslav. *Pražská sídelní aglomerace v 10. a 11. století*. In POLANSKÝ, Luboš; Sláma, Jiří; TŘEŠTÍK, Dušan (eds.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 139–141. ISBN 80-7106-272-3; HRDLIČKA, Ladislav. *Centrum raně středověké Prahy. Wratislavia Antiqua 2. Centrum sredniowiecznego miasta. Wrocław a Europa srodkowa*. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2000, s. 191n. ISBN 83-915048-0-8.

3 HRDLIČKA, Ladislav. Jak se měnila a rostla středověká Praha. In KOVANDA, Jiří a spol. *Neživá příroda Prahy a jejího okolí*. Praha : Academia, 2001, s. 205–206. ISBN 80-

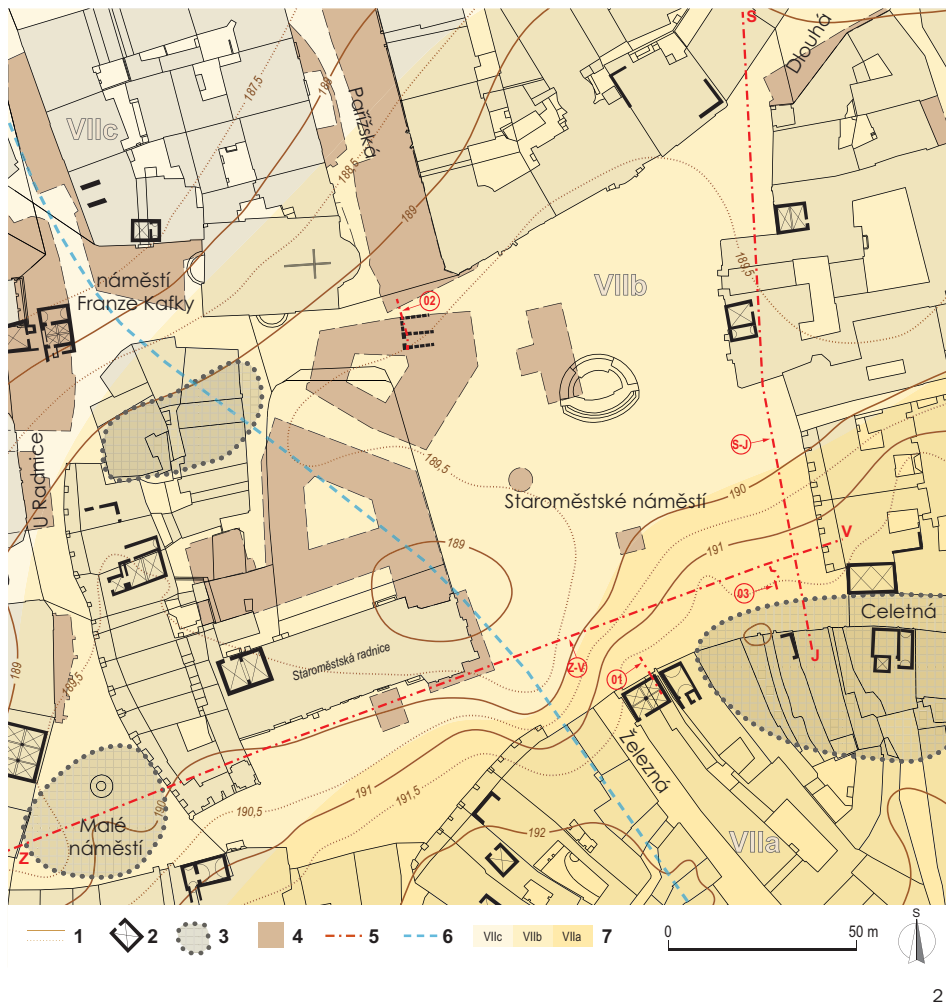

1

Obr. 1. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí a jeho okolí, výřez z katastrální mapy Prahy s vyznačením památkově chráněných a hodnotných komponent území. Vysvětlivky: 1 – národní kulturní památka Staroměstské náměstí pč. 1090, 2 – národní kulturní památka Staroměstská radnice pč. 1/1 (zastavěná i nezastavěná plocha), 1/2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6 (nezastavěná plocha),

3 – okolní domovní zástavba včetně kostelů, 4 – významná archeologická plocha Staroměstské náměstí č. 69 (verze 2015). (Graficky zpracovali Stanislava Babušková a Jakub Hlavatý)

Obr. 2. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí a jeho okolí, rekonstrukční plán s vyznačením raně středověkých sídelních a stavebních komponent, znázorněním původní morfologie terénu. Vysvětlivky: 1 – vrstevnice s výškou přírodního podkladu/povrchu podloží před osídlením prostoru, výškový rozdíl vrstevnic činí 0,5 m (dle HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 196), 2 – dochované románské kvádřikové domy (dnes v převaze suterény), 3 – raně středověká pohřebiště 2. pol. 9. stol. až 11. stol., 4 – zbořené historické objekty, 5 – generální a dílčí řezy terény (řezy Z-V, S-J, 01, 02 a 03), 6 – předpokládaná vodoteč, 7 – plošný rozsah vltavských terasových stupňů (VIIa, VIIb a VIIc). (Graficky zpracovali Stanislava Babušková a Jakub Hlavatý)

ského sídelního areálu se stalo přesunutí centrálního tržiště do míst dnešního Staroměstského náměstí a založení Týnského dvora (Ungeltu) jako panovnické instituce pro správu trhu a výběr tržních a celních platů s velkou pravděpodobností na počátku 12. století.⁴ Nová poloha ústředního tržiště pražského podhradí podminila vytvoření nové urbanistické sítě staroměstského osídlení, kterou charakterizují radiální prvky cest sbíhajících se v jejím centru na Staroměstském náměstí.⁵ V průběhu 12. století se postupně vytvořila obvodová zástavba náměstí, v níž na počátku této etapy domy netvořily souvisle zastavěnou frontu jako dnes (obr. 2). Prakticky všechny strany dnešního náměstí obsahují ve své hmotě pozůstatky nejstarší kamenné zástavby, tvořené domy tzv. kvádřikového typu, které jsou situovány po obvodu veřejného prostranství.⁶ Jejich vznik kladený rámcově do poslední čtvrtiny 12. až první třetiny 13. století svědčí o stabilizaci základní urbanistické podoby Staroměstského náměstí již před právním ustanovením Starého Města ve 30. letech 13. století.⁷ V průběhu 13. století se jeho půdorysná podoba dotvořila do takřka současného stavu.

Pro nejstarší, raně středověké období náměstí jsou jedinými zdroji informací prameny archeologické povahy, které přibývají takřka při každém stavebním zásahu pod současnou úroveň povrchu (obr. 3 a 4). Jejich výpověď obsahuje cenné údaje nejen o jeho stavebních proměnách, ale také např. informace o přírodním prostředí místa a materiální kultuře jeho obyvatel. Zcela zásadní komponentu historického podzemí náměstí dnes představují místy až pět metrů mocné antropogenní terény. Na jejich struktuře a vzhledu se podepsaly způsob a podmínky, za kterých vznikaly. Další neméně důležitou komponentou jsou vlastní objekty a konstrukce vypovídající o podobě zástavby. Jejich množství a funkce se v průběhu času výrazně měnily. Odraz uvedených dějů především pro starší období písemné prameny nezachycu-

jí. Archeologie se svými metodami výzkumu tak v uvedených případech sehrává zcela nezastupitelnou roli při procesu jejich rekonstrukce.

II. Přírodní rámeček náměstí (Geomorfologické poměry)

Plocha Staroměstského náměstí byla v průběhu vývoje města výrazně upravována. Výškové poměry se zde během staletí proměňovaly a postupně vyvíjely. Dnes se celý prostor jeví jako značně rovinatý se sklonem od jihovýchodu k severozápadu. Nejvyšší část náměstí se nalézá u vyústění Celetné ulice, nejnižší nadmořskou výšku má prostranství u kostela sv. Mikuláše u ústí ulice Pařížské. Na délku 155 m činí výškový rozdíl necelé dva metry (190,86 m n. m. u ústí Pařížské ulice a 192,70 m n. m. u Celetné ulice). V raném středověku v 10. a v první polovině 11. století, tedy v době, kdy lidský faktor nebyl při utváření geomorfologických poměrů pražského pravobřeží rozhodující, byl původní reliéf značně odlišný od současného. Geologický podklad zde tvoří písčité štěrky, které se tu usadily během poslední doby ledové. Archeologické a geologické výzkumy doložily, že se na katastru Starého Města nad poměrně úzkým pásem nivy podél vltavského břehu nalézají celkem tři terasové stupně (obr. 2). Výškový rozdíl

mezi nimi se pohybuje okolo dvou metrů. Právě na území Staroměstského náměstí, při jeho jižním okraji, se nalézá hranice mezi středním

■ Poznámky

- 200-0835-7 a dále viz HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 199.
- 4** DRAGON, Zdeněk. Místo domu U zvonu a jeho okolí v nejstarší pražské minulosti. In BENEŠOVSKÁ, Klára (ed.). *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Praha: Gallery, 2010, s. 78. ISBN 978-80-86990-55-2; GOLIŇSKI, Mateusz. Ku rekonstrukci pierwotnych funkcji Tynskiego dworu w Pradze. In PIEKALSKI, Jerzy; WACHOWSKI, Krystof (red.). *Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa Środkowa*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2000, s. 127–138. ISBN 83-915048-0-8; HRDLIČKA, Ladislav. K proměnám středověké Prahy. In *Prague. A Hub of European Culture. International Symposium ICOMOS 2000. May 16–19, 2000. Praha: ICOMOS, 2000, s. 52*. Bez ISBN; HRDLIČKA, Ladislav. *Týnský dvůr a středověká Praha*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2005. ISBN 80-86124-60-6. S. 13.
- 5** Viz HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 52.
- 6** Viz DRAGON, Z., cit. v pozn. 4. S. 71–74.
- 7** DRAGON, Zdeněk; ŠKABRADA, Jiří; TRYML, Michal. *Románské domy v Praze*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-427-1. S. 355.

3

Obr. 3. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, archeologická dokumentace historického nadloží odkrytého na východní stěně výkopu pro plynovod vyhloubeného před Týnskou školou. Archeologický výzkum NPÚ Praha č. 2015/19. (Foto: Jakub Hlavatý, 2015)

a nejvyšším z těchto tří stupňů, a to mezi tzv. terasou újezdskou na severu (pojmenovanou podle malostranského Újezdu, kde byla poprvé popsána; dnes je označována jako terasa VIIIb) a vyšší terasou maninskou (označovanou jako VIIa) na jihu.⁸ Vliv staroměstských teras na postup osídlení důkladně analyzoval ve svých pracích pražský archeolog L. Hrdlička.⁹ Terasové akumulace překrývají vrstvy světle hnědé silně písčité hlíny mocné obvykle několik decimetrů. Tyto sedimenty tvořily substrát, na němž vznikly málo humózní půdy typu arenosolu. Pod hranou vyšší terasy je možno očekávat i splachové písčitohlinité sedimenty. Na Staroměstském náměstí svahové uložení zaznamenány nebyly, byly však snad zachyceny na sousedním Malém náměstí při archeologickém výzkumu v roce 1993.¹⁰ Přímo na příkře se svažující hraně terasy VIIa nebyly písčité hlíny až zahliněné písky dokumentovány. Jejich absence je možno patrně vysvětlit erozními pochody, při nichž došlo k transportu jemnějšího materiálu směrem k severu, k povrchu terasy VIIIb.¹¹ Na východní a centrální části náměstí kromě zmíněného svahu maninské terasy se v původní přirozené morfologii neprojevovaly žádné znatelné deprese či elevace a nebyly zde zjištěny žádné prokazatelné stopy po činnosti drobných vodotečí, které tímto územím mohly protékat. Složitější geomorfologické poměry byly odhaleny v místě radnice a jižně od ní. Původní terén zde byl mírně vlnitý. L. Hrdlička v těchto místech předpokládá vodoteč směřující od jihu k severu. Po rekonstrukci původní

ho povrchu se zdá, že v místě východní fronty se nalézal erozní zářez, jehož vznik by byl vysvětlitelný právě existencí drobné vodoteče.¹² S tímto útvarem by mohl souviset nález šedého bahnitého jílu dokumentovaného ve více než čtyřmetrové hloubce pod severovýchodní částí radnice (archeologický dokumentační bod, dále jen ADB 401). Další informace, hlavně stáří a přesný průběh eventuální vodoteče, by bylo třeba ověřit dalším výzkumem. Nelze vyloučit, že se jedná o potůček, který tekla východně od Václavského náměstí a v raném středověku musel směřovat přes území Starého Města.

Hypoteticky mohla tato zaniklá vodoteč tvořit původní západní hranici nejstaršího staroměstského tržiště. Původní přesná poloha severní a východní hranice tržního prostoru zůstává otevřena a bude snad moci být řešena budoucím výzkumem. Jižní hranici tvořila hrana maninské terasy. Je možno konstatovat, že dnešní zakřivená jižní fronta náměstí obsahující románské kvádríkové domy se přibližně shoduje s průběhem hrany terasy. Odras původního reliéfu jižní části tržiště se tak projevil v následném uspořádání středověké zástavby.¹⁴

Na základě znalostí geomorfologických poměrů území a archeologických dat je možno odhadnout i původní rozlohu tržiště vymezeného erozní rýhou na západě a hranou terasy na jihu. Jeho plocha by zaujímala přibližně jeden hektar (obr. 2). Otázkou zůstává funkce prostoru, na kterém byl později postaven radniční blok.

Pro využití území je důležité, že poloha byla dostatečně chráněna i za mimořádných povod-

ňových stavů, a to i po výstavbě pražských jezů, a tedy výrazném vzdušném hladiny Vltavy. V raném středověku voda ani při největších povodních nevystoupila na terasový stupeň VIIIb, kam patří území od Malého a Staroměstského náměstí po širší okolí Dlouhé ulice a Haštalského náměstí. Po zvýšení hladiny řeky v důsledku výstavby jezů v 13. století je ze středověkých zpráv známá pouze jedna povodeň (roku 1432), při které voda dosáhla na část stupně VIIIb.¹⁵ Povodeň z roku 1432 je považována za vůbec největší ze všech historických povodní v Praze. Vzdušná hladina této povodně byla přibližně o metr vyšší než u povodně v roce 2002.¹⁶ Plocha náměstí tak byla bezpečná ve všech historických obdobích a voda na ni nedosáhla ani při nejextrémnějších povodňových událostech.

III. Historie poznávání

Plocha Staroměstského náměstí a přiléhající zástavby se vzhledem ke svému historickému

■ Poznámky

8 Číslování teras ZÁRUBA, Quido; BUCHA, Václav; LOŽEK, Vojen. Significance of the Vltava terrace system for Quaternary chronostratigraphy – Terasový systém Vltavy a jeho význam pro chronostratigrafii kvartéru. *Rozpravy ČSAV, MPV 87/4*. Praha: Academia, 1977. Bez ISBN.

9 Např. HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2 a 3; HRDLIČKA, Ladislav. *Praha – podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území městské památkové rezervace*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2005. ISBN 80-86124-10-X.

10 HUML, Václav; STAREC, Petr. K osídlení areálu kostela sv. Michala a Malého náměstí na Starém Městě pražském. In *Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi*. Praha: Peres, 1997, s. 253–262. ISBN 80-902465-0-8; STAREC, Petr. K problematice raně středověkých komunikací v prostoru pražského Malého náměstí a řešení jeho vzniku. *Archaeologia historica* 23. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Archeologický ústav AV ČR, 1998, s. 27–34. ISSN 0231-5823.

11 BUREŠ, Michal; DRAGOUN, Zdeněk. Archeologické výzkumy na trase Královské cesty. In *Staletá Praha 21*. Praha: Panorama, 1991, s. 265–284. ISBN 80-7038-215-5.

12 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 202, obr. 11; STAREC, Petr; HOUFKOVÁ, Petra; BERNARDOVÁ, Alexandra. Příspěvek k poznání přírodních podmínek Nového Města – výzkum v Panské ulici čp. 1308/II. *Staletá Praha*. 2012, roč. 28, č. 2, s. 149–164. ISSN 0231-6065.

13 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 196, obr. 11.

14 Více tamtéž.

15 ELLEDER Libor. Sucha a povodně, historie hydrologické služby. In AUGUSTA, Pavel (ed.). *Praha a Vltava: řeky, potoky a vodní nádrže Velké Prahy*. Praha: Milpo media ve spolupráci s Vyd. a nakl. MILPO, 2005, s. 167. ISBN 80-903481-2-2.

16 Tamtéž.

významu dostaly do hledáčku zájmu archeologů velice záhy, a to již v průběhu první poloviny 20. století. Nejstarší evidovaná archeologická akce v blízkém kontextu Staroměstského náměstí proběhla již v roce 1936 v interiéru Staroměstské radnice, kde byl Ivanem Borkovským dokumentován vertikální řez terény (obr. 4: 68).¹⁷ První a zatím jediný plošný výzkum v prostoru náměstí se uskutečnil na podzim roku 1943.¹⁸ Vyvolán byl hloubením protipožární nádrže situované jižně od pomníku mistra Jana Husa (obr. 4: 100). Kvalita výzkumu však byla značně ovlivněna podmínkami jeho realizace. Podle zpráv autorů výzkumu výkopové práce pokračovaly tak rychle, že se archeologická dokumentace musela omezit na dílčí úseky, některé části plochy byly odstraněny bez dohledu archeologů.¹⁹ Tento výzkum byl zatím publikován pouze předběžně. Popsán byl hlavně soubor nálezu, zahloubené jámy a jámy s částečně dochovanými dřevěnými konstrukcemi, z nichž většina vrcholně až pozdně středověkých artefaktů pocházela.²⁰ V dané souvislosti tak lze litovat nevyužitě šance při realizaci technického suterénu pod Husovým pomníkem o rozměru takřka 300 m² a dosažené hloubce 3,26 m, která proběhla o několik desetiletí dříve, v roce 1911.²¹ Obě akce tak vytvářejí dosud největší plošný zásah v samotném středu náměstí, bohužel bez náležitého odborného vyhodnocení.

Další archeologická dokumentace na ploše náměstí byla provedena až za více než dvacet let. Zpočátku se na ní podílel Ladislav Hrdlička z Archeologického ústavu ČSAV v Praze (nyní AV ČR), od roku 1980 i Zdeněk Dragoun, nejdříve pracovník Muzea hl. m. Prahy, následně archeolog Pražského památkového ústavu, a později i další archeologové. V roce 1975 byl proveden nevelký výzkum v rýze pro inženýrské sítě před domem U Kamenného zvonu čp. 605 (obr. 4: 382).²² V následujícím roce byla provedena dokumentace ve čtyřech výkopech ve východní části Staroměstské radnice (obr. 4: 399–402).²³ Další archeologicky sledované výkopové práce postihly terén náměstí v roce 1980, kdy došlo k vyhloubení rýhy vyvolané rekonstrukcí plynovodu před severní, jižní a východní frontou náměstí (obr. 4: 615–631). Při této akci bylo dokumentováno zvrstvení terénu na celkem 16 místech.²⁴ Velmi přínosná byla dokumentace vertikální stratigrafie před románským domem čp. 548 při jižní frontě náměstí (obr. 4: 670; 5), která proběhla po vykopání vodovodní přípojky v roce 1981.²⁵ Následující archeologické práce jsou spjaty s výkopy vzniklými při tzv. regeneraci Královské cesty, která proběhla v letech 1986 a 1987. Zkoumány byly rýhy pro vodovodní a plynovodní řad při východní frontě náměstí a výkop pro kanali-

zaci před bývalým Krennovým domem a severním křídlem zbořené radnice. Dokumentace byla provedena i při hloubení těžebních šachet raženého kolektoru a vlastní ražbě jeho tunelu, který se nalézá při jižní frontě náměstí. Při těžbě bylo narušeno raně středověké pohřebiště.²⁶ V následujících letech byla prováděna archeologická dokumentace při opravách inženýrských sítí či budování nových. Za pozornost

■ Poznámky

17 HRDLIČKA, Ladislav. *Praha: databáze podrobné mapy archeologických dokumentačních bodů na území Pražské památkové rezervace: (aktualizace k 31.12.2005)* [CD-ROM]. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-87365-19-9. S. 94, ADB – archeologický dokumentační bod č. 68.

18 LIŠKA, Antonín. Z minulosti Staroměstského náměstí. In *Pražskou minulostí I*. Praha: Praž. nakl., 1949, s. 9–40. Bez ISBN.

19 Tamtéž. S. 37.

20 Tamtéž; dále LIŠKA, Antonín. Historický profil půdy Staroměstského náměstí v Praze. *Památková péče*. 1963, roč. 23, č. 3, s. 68–83. Bez ISSN; HRDLIČKA, L., ADB 100 cit. v pozn. 17. S. 97.

21 Samotný pomník byl osazen v roce 1915, LIŠKA, A., cit. v pozn. 20. S. 69, 81; VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké*

Obr. 4. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí a jeho okolí s vyznačením archeologických dokumentačních bodů a známých tras inženýrských sítí včetně kolektoru. K zobrazení bodů byla použita aktualizovaná Databáze podrobné mapy archeologických dokumentačních bodů na území Pražské památkové rezervace (HRDLIČKA, L. cit. v pozn. 17). Stav k polovině roku 2015. Vysvětlivky: 1 – archeologické dokumentační body (plochy, linie i bodové sondy), 2 – současná zástavba, 3 – trasa raženého kolektoru, při jeho budování došlo k narušení spodní partie historického nadloží včetně raně středověkého hřbitova, 4 – trasy inženýrských sítí (vodovodu, plynovodu a kanalizace). (Graficky zpracovali Stanislava Babušková a Jakub Hlavatý)

památky Prahy, Staré Město, Josefov. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0563-3. S. 545.

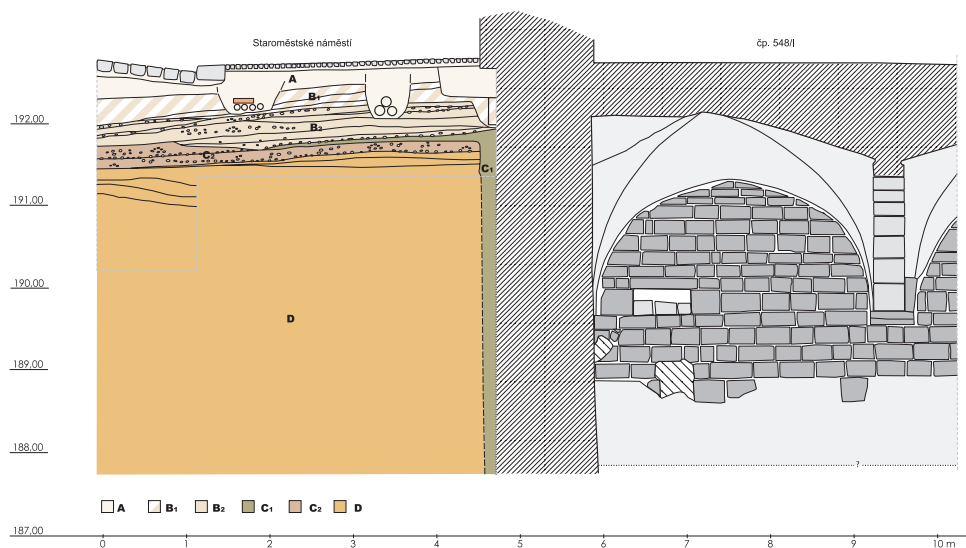
22 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 17. S. 127, ADB 382.

23 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 17. S. 128, ADB 399–402.

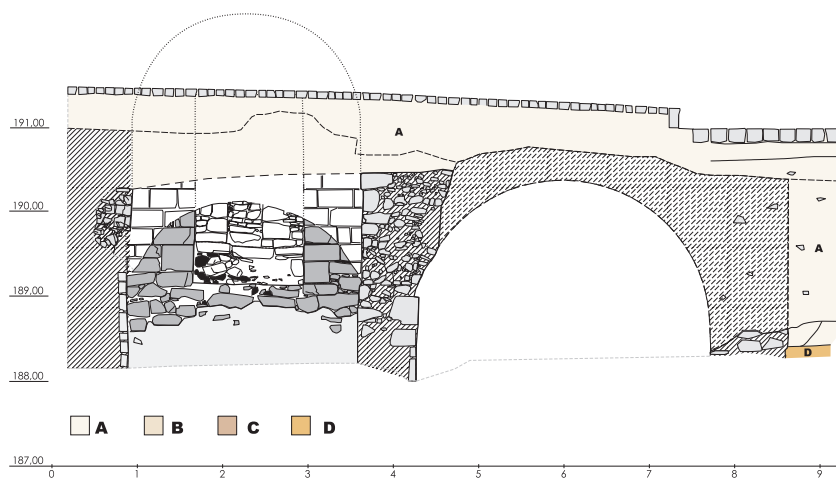
24 DRAGOUN, Zdeněk. Praha 1 – Staré Město, Staroměstské nám. In *Pražský sborník historický 17*. Praha: Panorama, 1984, s. 151. Bez ISSN; HRDLIČKA, cit. v pozn. 11. S. 153, ADB 615–631.

25 HRDLIČKA, Ladislav. Praha 1 – Staré Město, Staroměstské nám. In *Pražský sborník historický 17*. Praha: Panorama, 1984, s. 151–152. Bez ISSN; HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 11. S. 158, ADB 670.

26 BUREŠ, M.; DRAGOUN, Z., cit. v pozn. 11.

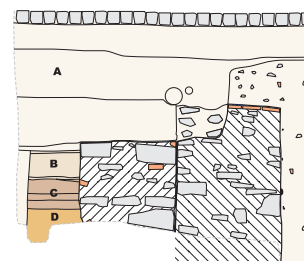

5

6

Mikulášská ulička

Obr. 5. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí. Řez komunikačním souvrstvím a kvádříkovým domem čp. 548 (upraveno z HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 207). Vysvětlivky: A – recentní úprava povrchu a záscopy inž. sítě, B1 – navážky a násypy patrně z průběhu 13. – 14. stol., B2 – kamenité komunikační horizonty, C1 – stavební úroveň a výkop pro kvádříkový dům, patrně 2. pol. 12. stol., C2 – kamenité komunikační horizonty náležejí patrně ke spodnímu stratigrafickému komplexu historických terénů z 12. – 1. pol. 13. stol., D – písčité štěrky vltavské terasy VIIa. Situování řezu viz obr. 2, řez 01. (Graficky zpracovala Stanislava Babušková)

Obr. 6. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí. Při dokumentaci historického nadloží v roce 2009 byl v místě Krennova domu u zaniklé Mikulášské uličky objeven románský kvádříkový dům. Archeologický výzkum byl vyvolán výměnou vodovodního řádu (HAVRDA, J.; SEMERÁD, M. cit. v pozn. 27). Vysvětlivky: A – recentní úprava povrchu a záscopy inž. sítě, B – stratigrafický komplex historických terénů z průběhu 13. – 14. stol., C – spodní stratigrafický komplex historických terénů z 12. – 1. pol. 13. stol., D – písčité štěrky vltavské terasy VIIb. Situování řezu viz obr. 2, řez 02. (Graficky zpracovali Stanislava Babušková a Jakub Hlavaty)

stojí výzkum realizovaný v roce 2009 z důvodu výměny vodovodního řádu v kostela sv. Mikuláše (obr. 2), při kterém byl objeven neznámý románský dům (obr. 6).²⁷ Archeologové monitorují situaci na Staroměstském náměstí průběžně. Dokumentace se v posledních letech omezila na sledování výkopů vyvolaných obnovou inženýrských sítí. Protože výkopové práce probíhají v jejich starých trasách, nedochází zpravidla k narušení historického nadloží. Archeologická dokumentace se tak omezuje jen na vyhodnocení dochovaných vertikálních profilů na stěnách výkopů (obr. 7). Zatím poslední archeologický výzkum na náměstí se uskutečnil v dubnu 2015.²⁹ Tehdy byl v důsledku havárie vykopán dva metry dlouhý výkop, který byl po opravě vodovodního řádu hned druhý den zasypán. Přesto se podařilo odkrytou situaci archeologicky prozkoumat.

Do současnosti tak máme na ploše náměstí evidováno 60 archeologicky dokumentovaných akcí, z nichž většina je bodového charakteru, tedy výkopů do velikosti odkryvu 2 × 2, následovaná výkopy liniové povahy (obr. 4).

Pro představu rozsahu prozkoumanosti náměstí tak bylo do současnosti archeologicky dokumentováno pouze 7 % z jeho celkové plochy (obr. 9).

IV. Výpověď archeologických pramenů

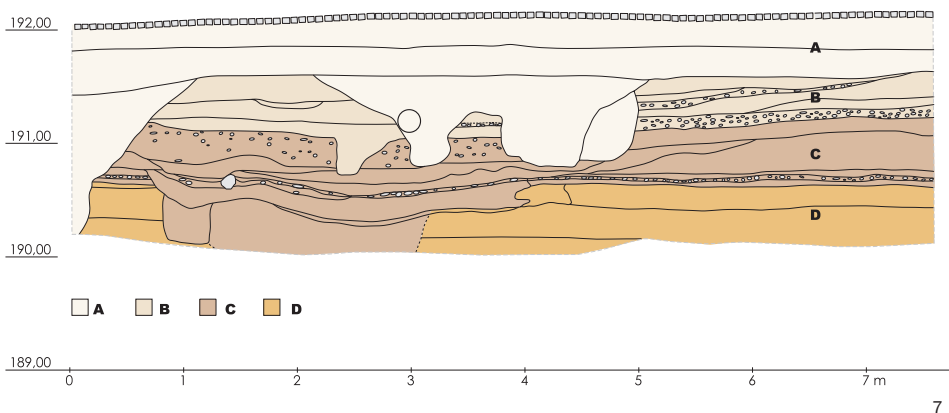
K nejstarším lidským aktivitám zjištěným v prostoru náměstí náležejí aktivity pohřební (obr. 2). V roce 1986 bylo při ražbě kolektoru v jihovýchodní části náměstí při vyústění Ce-

■ Poznámky

27 HAVRDA, Jan; SEMERÁD, Matouš. Neznámý románský dům na Staroměstském náměstí v Praze. *Průzkumy památek*. 2010, roč. 17, č. 2, s. 93–102. ISSN 1212-1487.

28 Výzkum NPÚ Praha č. 2015/13, vedoucí výzkumu J. Havrda.

29 Akce uskutečněné do roku 2005 jsou uvedeny v práci Ladislava Hrdličky: Praha – podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území městské památkové rezervace viz cit. v pozn. 17, informace o akcích z let 2006–2015 pocházejí z archivu Odboru archeologie NPÚ ÚOP HMP.

Obr. 7. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí. Řez před Týnskou školou pořízený ve výkopu pro plynovod. Výzkum NPÚ Praha č. 2014/19, vedoucí výzkumu J. Havrda. Vysvětlivky: A – recentní úprava povrchu a základy inž. sítí, B – stratigrafický komplex historických terénů z průběhu 13. – 14. stol., C – spodní stratigrafický komplex historických terénů včetně zahloubených objektů z 12. – 1. pol. 13. stol., D – písčité šterky vltavské terasy VIIb. Situování řezu viz obr. 2, řez 03. (Graficky zpracovala Stanislava Babušková a Jakub Hlavatý)

Obr. 8. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, archeologická dokumentace historického nadloží odkrytého na východní stěně výkopu pro plynovod. Archeologický výzkum NPÚ Praha č. 2015/19. (Foto: Jan Havrda, 2015)

Obr. 9. Graf s vyznačením struktury historického podzemí Staroměstské náměstí ppč. 1090, jehož celková plocha činí 15 869 m². Vysvětlivky: 1 – archeologicky dokumentované body/plochy/linie, 2 – inženýrské sítě archeologicky nedokumentované, 3 – podzemní podlaží (pomník Mistra Jana Husa), 4 – plocha zaniklých staveb (např. Krenniův dům), 5 – nenarušená plocha náměstí. (Podle podkladů autorů zpracoval Jakub Hlavatý)

letné ulice narušeno nejméně sedm hrobů. Archeologicky byl dokumentován pouze hrob před domem čp. 551, který obsahoval zbytky dřevěného vědérka zpevněného železnými obručemi, datovaný do rozmezí druhé poloviny 9. až první poloviny 10. století.³⁰ Další čtyři hroby, ovšem bez nálezů, které patrně náležejí k tomuto pohřebišti, byly zjištěny na parcele domu čp. 553.³¹ Ve stejné době se pohřbívalo i severozápadně v prostoru mezi náměstím Franze Kafky a Staroměstským náměstím. Zde byly na dvoře domu čp. 12 nalezeny tři hroby, z toho jeden též s vědérkem.³² Nelze vyložit, že toto pohřebiště zasahovalo až ke kostelu sv. Mikuláše. Další, ale již o něco mladší raně středověké nekostelní pohřebiště bylo zjištěno na Malém náměstí, kde se podařilo prozkoumat více než sto hrobů.³³ Poslední starobylé pohřebiště v blízkém okolí se nalézalo severovýchodně od náměstí, v západní části

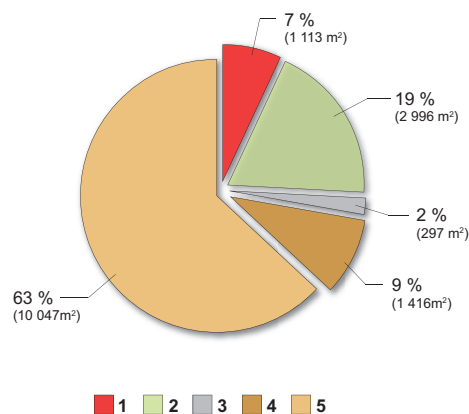
Dlouhé ulice.³⁴ Tato dvě pohřebiště jsou datována do konce 11. a eventuálně průběhu první poloviny 12. století.

Mocnost historického nadloží se v prostoru náměstí pohybuje od 1,5 až do 5 m. Je možno ho rozdělit do dvou odlišných poloh (obr. 10a a 10b). Starší, spontánně vzniklá poloha je tvořena hlinitými vrstvami s výraznou příměsí organiky (odpadků) a vrstvami kamenů zpevňujícími povrch veřejného prostoru. Její vznik můžeme spojit s počátečním stádiem rozvoje staroměstského osídlení v průběhu 12. až první poloviny 13. století, během něhož vyprodukovaný odpad zůstával v prostoru sídliště, podoba zdejší zástavby nebyla dosud konsolidována a rychle se proměňovala. Svrchní, mladší poloha nadloží obsahuje převážně nesoudržné písčitéjší zeminy v nepůvodním uložení. Jde vesměs o navážky a násypy, které ukazují na výrazně narůstající stavební činnost spojenou se zásahy do podloží (výstavba sklepení domů, opevnění města apod.). Tato část historického nadloží zcela zřetelně ilustruje proces dotváření terénního reliéfu města, změnu v zacházení s odpadem a završení procesu transformace podhradního osídlení v město vrcholně středověkého typu v průběhu druhé poloviny 13. a ve 14. století.³⁵

Kromě horizontálně ukládaných vrstev známe z plochy náměstí i objekty různé funkce. Jediná kamenná stavba odhalená při archeologickém výzkumu se nalézala v jeho centrální části. Při výzkumu v místě budované nádrže v roce 1943 bylo v její východní části nalezeno kamenné nároží, interpretované jako zbytek středověké

■ Poznámky

30 BUREŠ, M.; DRAGOUN, Z., cit. v pozn. 11. Na základě informací získaných od razičů kolektoru zobrazil ve své zprávě Zvonimír Dragoun celkem šest orientovaných hrobů. Jeden na pomezí před čp. 548/I a 549/I a dva před čp. 549/I; další tři hroby před čp. 555/I, DRAGOUN, Zvonimír. *Slovanské kostrové pohřebiště na Staroměstském náměstí a v Celetné ulici. Nálezová zpráva o dohledu při ra-*

žení kolektoru v r. 1986. Archiv AÚ Praha čj. 453/02. Praha 1994. Za upozornění děkujeme Petru Starcovi.

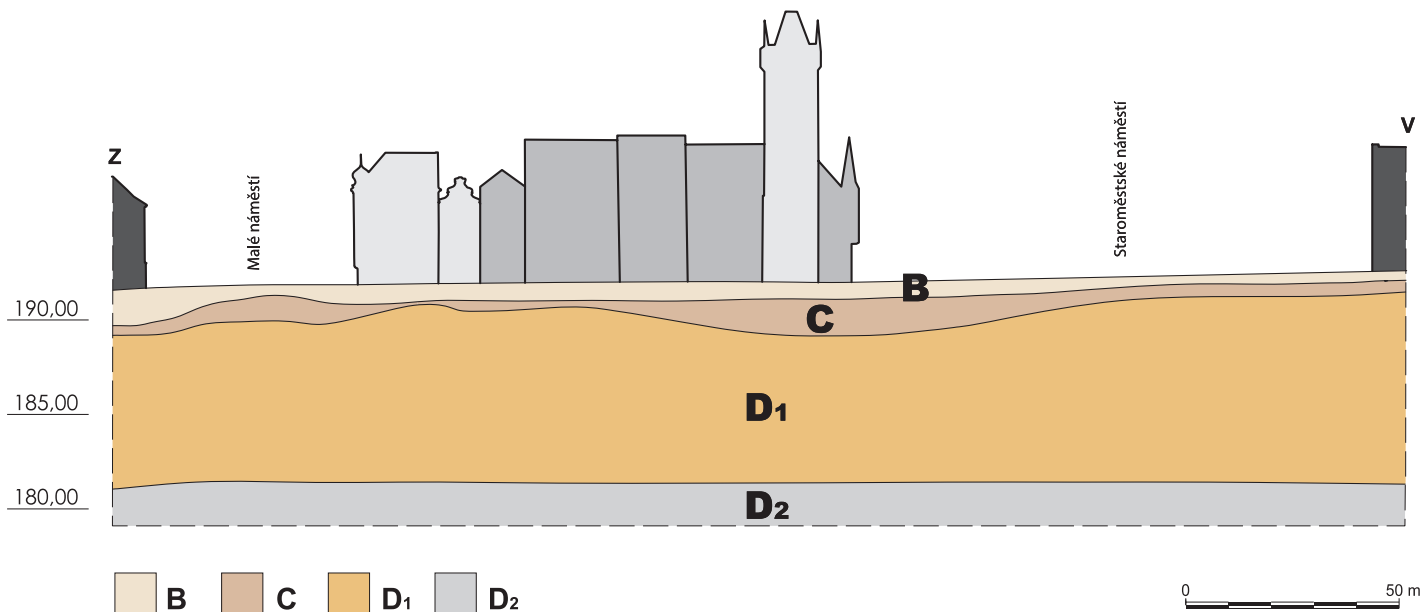
31 BUREŠ, Michal; FINKOVÁ, Kateřina; KAŠPAR, Vojtěch; PETŘÍČKOVÁ, Jitka; VAŘEKA, Pavel. Výzkum parcely domu U Sixtů čp. 553/I na Starém Městě pražském. *Archeologické rozhledy*. 1998, roč. 50, č. 4, s. 605. ISSN 0323-1267; DRAGOUN, Zdeněk 1991. Praha 1 – Staré Město, Celetná čp. 551. In DRAGOUN, Zdeněk a kol. *Archeologický výzkum v Praze v letech 1988–1989. Pražský sborník historický* 24. Praha : Panorama 1991, s. 199. ISBN 80-7038-241-4.

32 HAVRDA, Jan. Pohřebiště z 9. – 1. pol. 10. stol. západně od Staroměstského náměstí v Praze. In *Archaeologica Pragensia* 16. Praha : Muzeum hlavního města Prahy, 2002, s. 53–66. ISBN 80-83630-31-8.

33 STAREC, Petr. Praha 1 – Staré Město a Josefov, Malé náměstí. In DRAGOUN, Zdeněk a kol. *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992–1994. Pražský sborník historický* 28. Praha : Koniasch Latin Press, 1995, s. 238. ISSN 0555-0238, ISBN 80-58917-15-7; dále HUML, V.; STAREC, P., cit. v pozn. 10. S. 253.

34 DRAGOUN, Z., cit. v pozn. 4. S. 76; tam i další literatura.

35 HRDLÍČKA, Ladislav. From spontaneous to controlled development of the land relief of the Old Town of Prague – Od spontánního vývoje k regulaci terénního reliéfu Starého Města pražského. In KUBKOVÁ Jana a kol. *Život v archeologii středověku: sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 1997, s. 246–252. ISBN 80-902465-0-8; HRDLÍČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 210.

10a

Obr. 10a, b. *Generální řezy Staroměstským náměstím ve směru sever – jih [S-J] (upraveno z HRDLIČKA, L., s. 202 – cit. v pozn. 2), východ – západ [V-Z] (upraveno z BUREŠ, M.; DRAGOUN, Z., cit. v pozn. 11. s. 275) s vyznačením základních stratigrafických komplexů historického nadloží a přírodního podloží. Vysvětlivky: recentní vrstva samostatně zobrazena není. B – vrchní stratigrafický komplex historických terénů z průběhu 13. – 14. stol. C – spodní stratigrafický komplex historických terénů z 12. – 1. pol. 13. stol. D1 – písčité šterky ultavských teras. D2 – skalní podklad. (Graficky zpracovali Stanislava Babušková a Jakub Hlavatý)*

stavby. Ve střední a západní části výkopu pro nádrž bylo odkryto množství dubových kůlů a sloupů, které dokládají existenci dřevěných staveb, interpretovaných jako součásti městského tržiště.³⁶ Z plochy náměstí je dnes známo několik větších zahloubených objektů, jejichž počet nepřesahuje dvě desítky. Jedná se nejčastěji o jímky a odpadní jámy. U některých objektů je jejich interpretace nejistá.

V. Archeologický potenciál prostoru a památky skryté pod zemí

Ze srovnání původního reliéfu a dnešní podoby rovinatého, k severu a západu se mírně svažujícího, nepatrně zvlněného povrchu náměstí je zřejmé, že mocnost historického nadloží je zde značně proměnlivá, kolísá v průměru od 1,5 m po 3 m s tím, že v místech zahloubených objektů, eventuálně přirozených depresí je samozřejmě větší. Pod východní partií radnice dosahuje až pěti metrů (obr. 11).

Při jižním okraji náměstí se pohybuje pouze okolo 1,6 m, místy dokonce 1,2 m – sonda před domem čp. 548.³⁷ To je dáno vysoko vystupujícím povrchem maninské terasy (obr. 5). Směrem k severu se mocnost nadloží náhle skokově zvyšuje. V centrální části plochy (obr. 7), kde se původně nalézal rovinatý povrch újezdské terasy, je mocnost souvrství vytvořených člověkem okolo tří metrů (2,9 m před domem U Kamenného zvonu – čp. 605,³⁸ 2,8 m před palácem Kinských – čp. 606³⁹ a až 3,0 – 3,1 m u pomníku mistra Jana Husa).⁴⁰ V severní části náměstí se výška antropogenních uloženin snižuje a pohybuje se okolo 1,6 m,⁴¹ 1,6 m před čp. 608⁴² až 1,7 m v místě bývalého Krennova domu v SZ části náměstí (obr. 6).⁴³ Důležité poznatky týkající se mocnosti historického nadloží byly v roce 1976 získány ve třech hlubokých sondách situovaných ve východní části historické radniční budovy. K závažnému zjištění náleží skutečnost, že podloží zde bylo zachyceno v hloubce 4,3 až 5,1 m.⁴⁴ Pro rekonstrukci historického nadloží na Staroměstském náměstí a v jeho nejbližším okolí (obr. 11) bylo využito 65 bodů z celkem 143 archeologicky zaměřených bodů ve zvoleném mapovém výřezu, jenž zaujímá 70 000 m². Záznamy k využitým bodům obsahovaly relevantní údaje o povrchu geologického podloží a niveletu dnešního povrchu. Údaje byly převzaty ze soupisu ADB, který obsahuje základní informace o pražských archeologických výzkumech do roku 2005,⁴⁵ a následně byla provedena aktualizace o data z výzkumů NPÚ ÚOP HMP z let 2006–2015. Zajímavé je srovnat

nově sestavenou mapu⁴⁶ mocností historického nadloží s vrstevnicovou mapou rekonstruující původní reliéf území (obr. 2).

Je nutno zdůraznit, že ne všechny části náměstí byly dostatečně prozkoumány; chybí nám dostatek dat z radničního bloku, hlavně z jeho severní části, tj. z plochy, kde se nalézaly patrně podsklepené středověké domy. Ty byly v 19. století nahrazeny novogotickým radničním křídlem, zbouraným v roce 1945. Absence archeologických akcí nám neumožňuje charakterizovat detailní podobu památek skrytých pod dnešním parčíkem v západní části náměstí. A právě uvedená plocha s pozůstatky

■ Poznámky

36 LIŠKA, A., cit. v pozn. 18. S. 21.

37 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 207; HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 17. S. 145, ADB 670.

38 HAVRDA, Jan. Praha 1 – Staré Město, Staroměstské náměstí ppč. 1090. In DRAGOUN, Zdeněk a kol. *Archeologický výzkum v Praze v letech 2011–2012. Pražský sborník historický 41*. Praha : Scriptorium, 2013. ISSN 0555-0238, ISBN 978-80-87271-99-5 (Scriptorium), ISBN 978-80-86852-59-1 (Archiv hl. m. Prahy) a HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 200.

39 BUREŠ, M.; DRAGOUN, Z., cit. v pozn. 11.

40 LIŠKA, A., cit. v pozn. 18. S. 22.

41 BUREŠ, M.; DRAGOUN, Z., cit. v pozn. 11.

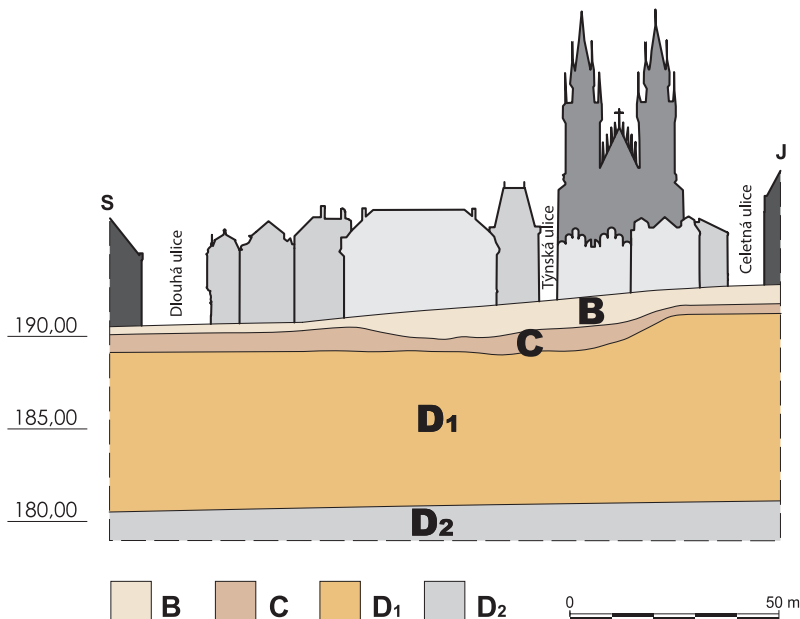
42 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 17. ADB 631, s. 153.

43 HAVRDA, J.; SEMERÁD, M., cit. v pozn. 27. S. 98.

44 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 17. ADB 399, s. 401 a 402.

45 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 17.

46 HRDLIČKA, L., cit. v pozn. 2. S. 196, obr. 5.

10b

velice složité historické zástavby bude obsahovat řadu problematických situací, které není možné bez podrobné interdisciplinární přípravy adekvátně vyhodnotit. Dostatečné údaje nemáme ani z prostoru, na kterém stál sousední Krennův dům v severozápadní části dnešního náměstí. Nedávný nález pozůstatků románského suterénu nás však nenechává na pochybách, že jeho stavební vývoj prošel složitou cestou od románských a gotických domů po barokní palác. Absence dokumentačních bodů je způsobena skutečností, že výkopy pro inženýrské sítě, které byly archeologicky sledovány na ploše náměstí, v místech původní zástavby zpravidla nebyly realizovány.

Otázka charakteru a vzhledu původních staveb na ploše náměstí představuje i z pohledu archeologie dosud detailně nepoznané téma, k jehož komplexnějšímu řešení se nám stále nedostává odpovídajících informací. Z výsledků archeologických výzkumů na náměstích domácích i zahraničních historických měst je zcela zřejmá značná různorodost využití veřejných prostranství v průběhu rané fáze jejich existence.⁴⁷ Dnešní reprezentační podoba volného prostoru je v řadě případů značně vzdálená od podoby středověké, kdy zde nalézáme neregulované stopy řady činností, provozů a staveb. Novověké ikonografické výjevy z doby před asanačními a modernizačními úpravami města mohou pouze naznačit umístění starší zástavby na ploše náměstí. Názorným příkladem nám může být výřez náměstí na perspektivním plánu Prahy od Josepha Daniela Hubera z roku 1769, zachycující na jeho ploše řadu dnes již neexistujících

stavěb⁴⁸ (obr. 12). Jejich stavební povaha a funkční využití byly různorodé. Společným jmenovatelem těchto staveb je situování do různých míst veřejného prostoru, kde po určité dobu plnily svou úlohu. Po jejich zrušení došlo k odstranění jejich nadzemních částí, základové partie, eventuálně zasypané sklepy se však stále nalézají pod současným povrchem a zcela zřetelně vypovídají o historii místa, jejich vzniku a funkci. Ve všech případech tyto pozůstatky reprezentují jednu z mnoha archeologických vrstev minulosti sledovaného místa.

VI. Památková péče (rizika, budoucí výzkum, prevence a ochrana)

Jednou ze základních komponent podzemí hlavního města Prahy je terénní zvrstvení způsobené tisíciletým vývojem zdejšího osídlení. Jde v zásadě o pomyslné kořeny města či podnož pro jeho vlastní architekturu, složenou z řady antropogenních vrstev, které obsahují velké množství nálezů movité i nemovité povahy. Obecně na ně nelze nahlížet pouze jako na konvolut památek, ale představují též zdroj unikátních informací potřebných pro poznání historie města v širokých souvislostech.

Jejich hodnotu nelze hledat jenom ve funkci nenahraditelného zdroje informací, ale právě v dochovaných nálezových souvislostech. Staroměstské náměstí o celkové rozloze 15 869 m² bylo z důvodu svého historického významu již v minulosti zahrnuto na prestižní seznam národních kulturních památek (NKP), obdobně jako plocha Staroměstské radnice, a to včetně

ně dnes nezastavěné části, kde se nalézalo jedno z radničních křídel.⁴⁹ (obr. 1) Společně s početným souborem historické zástavby po jeho obvodu tak vytváří zcela jedinečný a společností respektovaný památkový celek. Integrální součástí památkových hodnot je bezesporu i archeologické patro, přestože v administrativní specifikaci památek není jmenovitě uvedeno. Současná platná památková legislativa zde sice umožňuje nastavit režim aktivní ochrany jejich hodnot, v případě archeologie je však z větší části řeší formou záchraného archeologického výzkumu, tedy způsobem asistovaného odborného odstranění, především při stavebních aktivitách. Postupný, avšak zcela zřetelný úbytek archeologických terénů v historickém centru města vede k úvaze, jak systematicky řešit trend nevratného úbytku památkových hodnot města. Určitou možnost nabízí aktivnější aplikace domácím právním řádem akceptované mezinárodní úmluvy o ochraně archeologických památek, tzv. Maltské konvence.⁵⁰ Její uplatnění v praxi však často naráží na obtíže při predikci a následné definici možných archeologických nálezů, které splňují kritéria významných hodnot. V řadě případů již např. stavební činností odhalený archeologický nález či kontext postupně ztrácí svou autenticitu, včetně všech terénních souvislostí. Následná úřední administrace uvedeného sta-

■ Poznámky

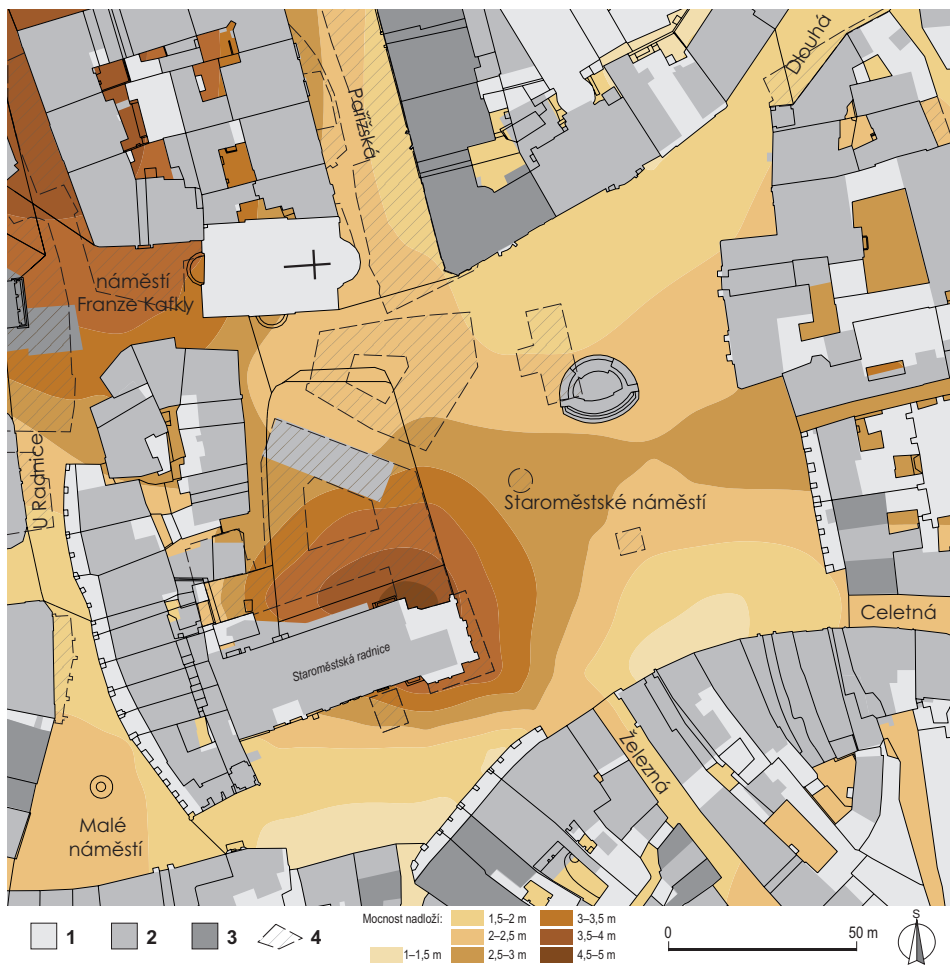
47 Např. NOVÁČEK, Karel; ŠIROKÝ, Radek. Náměstí v Plzni ve středověku a raném novověku. *Wratislavia antiqua. Studia z dziejów Wrocławia* 2. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2000, s. 291–297. ISBN 83-915048-0-8; PROCHÁZKA, Rudolf. Ulice a náměstí Brna ve 13. století. *Wratislavia Antiqua* 13. *Ulice, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i wczesnonowoczesnego miasta Europy środkowej*. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski 2011, s. 179–194. ISBN 978-83-61416-52-4.

48 WIRTH, Zdeněk. *Praha v obraze pěti století*. Praha : Jan Štenc, 1932. Bez ISBN. Obr. 58.

49 Staroměstské náměstí je od roku 2002 zapsáno jako národní kulturní památka v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstříkovým č. 174, Staroměstská radnice byla zapsána již v roce 1998 pod č. 105.

50 V uvedeném případě jde o zodpovědné hospodaření s archeologickým dědictvím; ochrana autentických terénních situací, zachování archeologických nálezů „nejlépe na původním místě“ (čl. 4, odst. ii/ Maltské konvence) a maximální zhodnocení archeologických nálezů jakožto jedinečných a nenahraditelných pramenů poznání je cílem, k němuž směřuje Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy, tzv. Maltská konvence, k níž Česká republika přistoupila v roce 2000. Maltská konvence je nejen naším mezinárodním závazkem, ale ve smyslu čl. 10 Ústavního zákona č. 395/2001 Sb. je součástí našeho právního řádu a v případě nesouladu se zákony ČR je jim nadřazena.

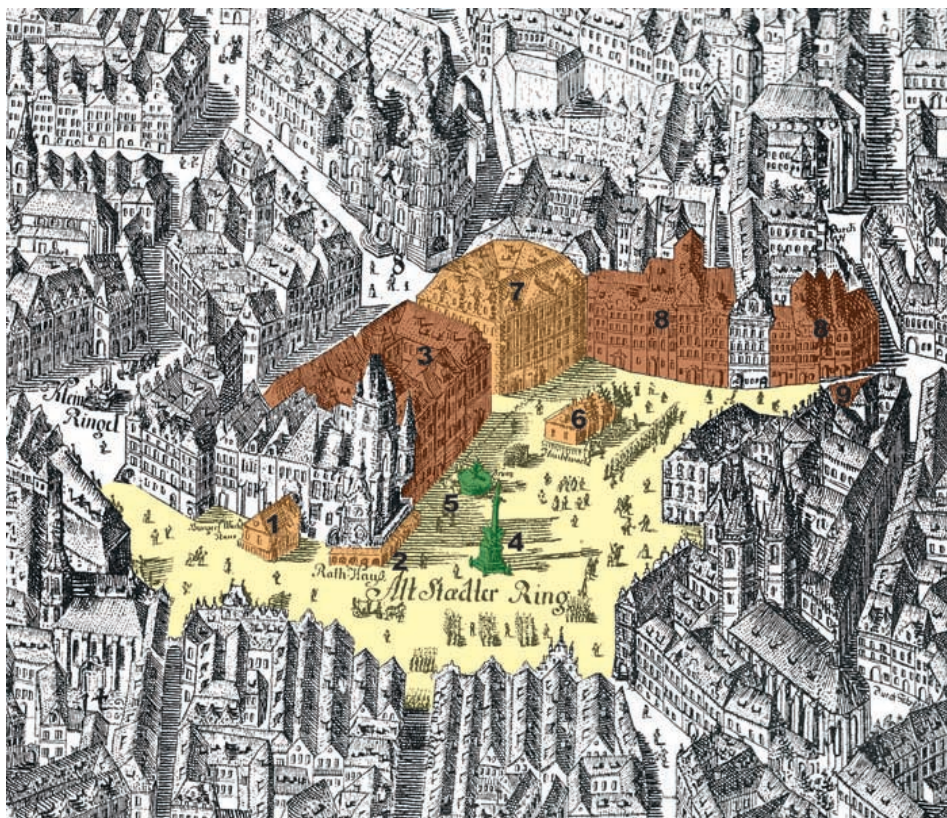

11

Obr. 11. Praha – Staré Město (MČ Praha 1). Rekonstrukční mapa mocnosti historického nadloží na ploše Staroměstského náměstí a v jeho nejbližším okolí. Pod novodobou úpravou povrchu náměstí se nachází historické souvrství o proměnlivé výšce. Barevnou škálou jsou vyjádřeny rozdíly mocnosti antropogenního nadloží vždy po 0,5 m. V mapě jsou zobrazeny všechny podsklepené prostory, při jejichž budování došlo k odstranění podstatné části historického nadloží (viz cit. pozn. 54). Šrafované jsou vyznačeny historické stavby zbořené na konci 18., v průběhu 19. a na počátku 20. století. Vysvětlivky: 1 – současná zástavba nepodsklepená, 2 – první patro sklepů, 3 – druhé patro sklepů, 4 – odstraněné historické stavby, částečně podsklepené. (Podle podkladu autorů sestavil Jakub Hlavatý, grafická úprava Stanislava Babušková)

Obr. 12. Staroměstské náměstí na výřezu z perspektivního plán Prahy od Josepha Daniela Hubera z roku 1769 s vyznačením dnes již neexistujících staveb na jeho ploše. Zaniklé stavby a objekty: 1 – radniční strážnice (Burgert Wacht Haus), původně objekt solnice / strážnice, jednopodlažní domovní objekt před průčelím radničního domu, vznikl kolem roku 1560, odstraněn v průběhu 80. let 18. století; 2 – kopecké krámce, vznikl již v průběhu 14. století, později stavebně upravované, zbořeny kolem roku 1838; 3 – východní radniční křídlo složené původně z několika domů středověkého původu, zbořeny roku 1838. Volné místo následně zaplněno novogotickou novostavbou dokončenou roku 1848, která byla odstraněna po roce 1945; 4 – Mariánský sloup (Saule) z roku 1650, zbořen 1918; 5 – Krocínova kašna (Brunn), postavena 1591–96, odstraněna 1862; 6 – hlavní zbrojnice (Hauptwacht), domovní objekt, odstraněn v závěru 30. let 19. století; 7 – Krennův dům čp. 936, měšťanský objekt s románským jádrem, zbořen 1901; 8 – severní fronta náměstí, měšťanské domy středověkého původu čp. 935, 934, 933, 932, 931, 929 zbořeny v rámci asanace v letech 1896 – 1899, následně nahrazeny většími novostavbami. Ze severní strany náměstí dodnes zachováno pouze uliční část domu čp. 930 (bývalý Paulánský klášter), 9 – měšťanský dům čp. 609 zbořen v roce 1904 a nahrazen prostorově redukovanou novostavbou. Plánový podklad převzat WIRTH, Z., cit. v pozn. 49. Obr. 58. (Graficky zpracovala Stanislava Babušková)

12

vu se tak velice často dostává pod tlakem různých okolností k řešení, které neodpovídá významu nálezu a není optimální pro ochranu uvedeného druhu památek.⁵¹ Určitou odpovědí na tento stav byla na sklonku 90. let 20. století definice souboru významných archeologických ploch v Pražské památkové rezervaci, u kterých je vzhledem k jejich hodnotě požadována minimalizace, případně celkový zákaz zásahu do historických terénů.⁵² Staroměstské náměstí bylo zařazeno na seznam významných archeologických ploch v Pražské památkové rezervaci již v první vlně jeho tvorby v roce 1999⁵³ a v současnosti je vedeno pod číslem 69 (obr. 1).⁵⁴ Vzhledem k jeho významu je u plošných zásahů zaveden nejvýraznější, takzvaný bezzásahový režim. V opačném případě u stavebních realizací menšího rozsahu je odbornou organizací památkové péče prosazováno nejdříve provedení zjišťovacího výzkumu, který určí rozsah osídlení na daném místě a stav dochování nemovitých a movitých archeologických nálezů.⁵⁵ Na základě jeho výsledku je pak stanoven další postup prací. V případě zjištění mimořádných archeologických nálezů není realizace dalších zemních zásahů doporučena, a to s ohledem na výše citovanou pasáž Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy (čl. V, odst. ii) prosazující princip zachování archeologického dědictví, tj. movitých a nemovitých archeologických nálezů na původním místě, tj. v původním kontextu terénu bez narušení. Uvedený způsob je aplikovatelný i na prostor dnes nezastavěné plochy severního křídla Staroměstské radnice. Obzvláště v uvedeném případě velice precizní předstihová zjišťovací sondáž umožní definovat zcela zásadní informace o povaze historického podzemí, které pak mohou být využity při řešení otázky, jak naložit s dochovanými archeologickými a architektonickými nálezy v místě budoucí stavby.⁵⁶

Staroměstské náměstí je na základě současných znalostí územím s archeologickými nálezy nejvyšší kategorie. Jeho význam jak v nadzemní, tak podzemní vrstvě bez nadsázky přesahuje hranice našeho státu. Při ohlédnutí do minulosti lze tak zcela souhlasit s první generací archeologů, kteří měli tu možnost se podívat pod jeho dlažbu a uvedli, že „...Velký výskyt památek v půdě Staroměstského náměstí si pak zaslouží i další pozornosti, neboť jde o těžiště města, na němž se soustřeďoval jeho ruch, proud jeho života... Výskyt historického materiálu lze podle těchto zkušeností předpokládati ve všech prostorách a je tedy třeba pamatovat i při dalších pozemních pracích, které se budou na Staroměstském náměstí konat, že v půdě náměstí památky dosud jsou a že je nutné, abychom je v největší míře zachovali...“⁵⁷

Obr. 13. Praha – Staré Město (MČ Praha 1), Staroměstské náměstí, archeologická dokumentace historického nádroží výkopu pro plynovod před Týnskou školou. Archeologický výzkum NPÚ Praha č. 2015/19. (Foto: Jan Havrda, 2015).

■ Poznámky

51 PODLIŠKA, Jaroslav; TOMÁŠEK, Martin. Na okraj archeologické památkové péče. *Zprávy památkové péče*. 2014, roč. 74, č. 3, s. 250. ISSN 1210-5538.

52 Souhrnně k historii projektu významných ploch naposlud PODLIŠKA, Jaroslav; TRYML, Michal. Ochrana archeologických památek v Pražské památkové rezervaci. *Zprávy památkové péče*. 2012, roč. 72, č. 2, s. 104–105. ISSN 1210-5538.

53 OMEJKA, Martin et al. *Archeologicky chráněné plochy na území Pražské památkové rezervace: nepublikovaný katalog a digitální mapa (Grantový projekt MK ČR PK-00P0400P012)*. Praha: Pražský ústav památkové péče, 1999.

54 PODLIŠKA, Jaroslav a kol. *Významné archeologické plochy na území Pražské památkové rezervace*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v hl. m. Praze, 2010, čj. NPÚ – 311/11213/10.

55 Bohužel tento způsob se v současné době nedaří aktivněji uplatnit při akcích menšího rozsahu, výkopech a opravách inženýrských sítí.

56 Poučení při řešení odkryvu a využití archeologických památek situovaných pod veřejným prostranstvím v historickém centru města je možno najít při návštěvě památkové rezervace Podzemní náměstí (Rynek Podziemny) v polském Krakově. V roce 2010 byla otevřena rozsáhlá, moderně pojatá expozice památek „in situ“ nalézajících se pod hlavním krakovským náměstím (Rynek Główny). Zpřístupněny byly v 19. století zasypané rozsáhlé suterény kupeckých krámů, které byly po lokaci města postaveny uprostřed náměstí. Celé akci předcházela mnohaletý archeologický výzkum (FIRLET, Elżbieta. *Krakovská rezervace Náměstí v podzemí: výzkum, konzervace, projektování*. *Zprávy památkové péče*. 2008, roč. 68, sv. 4, s. 268–272. ISSN 1210-5538). Expozice, která funguje jako pobočka Historického muzea města Krakova, je pojata velmi poutavě, s využitím nejmodernějších prostředků včetně holografických rekonstrukcí budov a technologicky náročných multimediálních prezentací. Z památkového hlediska se jeví jako problematický velký rozsah zásahu do nenarušené části náměstí, mimo zmíněné zasypané stavby.

57 LIŠKA, A., cit. v pozn. 18. S. 23–24.

13